
Streszczenia odczytów naukowych.

Biuletyn Polonistyczny 8/24, 52-56

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

14. STRESZCZENIA ODCZYTÓW NAUKOWYCH

Miklos Szabolcsi

członek Węgierskiej Akademii Nauk

Problematyka badań nad najnowszą literaturą węgierską
(Streszczenie referatu wygłoszonego w Instytucie 16.VI.1965 r.)

Instytut Historii Literatury Węgierskiej Akademii Nauk po wielu latach wytężonej pracy zakończył opracowanie dzieła pomnikowego pt. "Historia Literatury Węgierskiej". Praca ta składa się z sześciu tomów, z czego cztery już się ukazały, dalsze dwa natomiast ujrzą światło dzienne jeszcze w roku bieżącym.

Ostatnie dwa tomy (ogółem około 150 arkuszy) poświęcone są problemom najnowszej literatury węgierskiej. Za początek okresu najnowszej literatury węgierskiej uznano rok 1905, kiedy to na firmamencie literackim pojawia się nowa indywidualność poetycka w osobie Endra Ady, nowoczesne kierunki w literaturze przybierają na sile i rozpoczyna swoją działalność czasopismo literackie "Nyugat" ("Zachód"), które walczyło przyczyniło się do rozkwitu literatury węgierskiej w tym okresie.

Podczas opracowywania tego okresu natknięto się na kilka problemów natury zasadniczej, jak: czy najnowsza literatura węgierska reprezentuje jeden styl, czy rozpatrując ten okres można się posługiwać kryteriami stosowanymi przy analizie literatury okresu baroku, oświecenia, klasycyzmu czy też romantyzmu. Okres ten w literaturze węgierskiej należy do bardzo skomplikowanych i zawierających w sobie zbyt wiele kierunków i stylów, by móc je określić przy pomocy jednego pojęcia, co w efekcie przyczyniłoby się do krańcowego uproszczenia zagadnienia. Nie ma jeszcze odpowiedniej perspektywy historycznej, by określić jednolity styl literatury tego okresu. Wobec powyższego szukać musiano innych kryteriów: historycznych, literackich, jak również pokrewnych literaturze kryteriów ideowo-artystycznych.

Okres 1905-1919, o którym mowa w tomie V Historii Literatury Węgierskiej, był stosunkowo łatwiejszy, ponieważ w tym

czasie ma się do czynienia z jednym poważniejszym zrywem w literaturze, dążącym za wszelką cenę do stworzenia najnowszej literatury węgierskiej, W tym wypadku jedyną trudność sprawiało sprecyzowanie stosunku wielkich indywidualności twórczych do poszczególnych prądów literackich.

O wiele bardziej skomplikowane okazało się dwudziestolecie międzywojenne. Przeprowadzając szczegółową analizę tego okresu zetknięto się z pewnymi tendencjami natury ogólnej (np. występowanie czołowych pisarzy za pośrednictwem swoich utworów przeciwko ustrojowi faszystowskiemu, poruszanie pewnych trudnych i dotychczas nie rozwiązanych problemów społecznych, mocniejsze niż dotychczas akcentowanie strony psychologicznej utworu, dążenie do bardziej zróżnicowanego przedstawienia człowieka, a szczególnie pojawienie się nowych indywidualności pisarskich ze środowiska chłopskiego.itd.). Ponadto naszkicowano pewne ogólne tendencje w dziedzinie kierunków literackich (np. różne odmiany realizmu, różne odłamy awangardy, kierunek socjograficzny, liryka analityczno-intelektualna).

Oprócz tego zarysowały się również pewne ogólne dążenia ideologiczne, głównie tendencje konserwatywne, jaskrawo odbijające od wszystkich dążeń postępowych. Daje się także zauważyć istnienie grup humanistycznych, burżuazyjno-liberalnych i burżuazyjno-radykalnych. W sposób bardziej sprecyzowany niż dotychczas udało się nakreślić historię i program najlepiej zorganizowanej grupy literackiej, tzw. "pisarzy ludowych". Wreszcie wspomnieć należy również o literaturze socjalistycznej, która w tym okresie dość często daje znać o sobie, przy czym określenie "socjalistyczna" rozumieć należy w szerokim znaczeniu: tego słowa. Do tego kierunku zaliczono wszystkich pisarzy, względnie grupy literackie, przepojonych ideami socjalizmu, jeśli nawet organizacyjnie nie współpracowali z żadną partią robotniczą.

Taka skomplikowana współzależność zjawisk zmuszała - w czasie pracy - do wzięcia pod uwagę wszystkich omawianych już uprzednio punktów widzenia. Do zilustrowania tego twierdzenia posłuży taki oto przykład: ekspresjonizm węgierski miał dwa odłamy: lewicowy, zbliżony do ruchu robotniczego, i prawicowy, zbliżony do ustroju faszystowskiego. Z tego też powodu tom VI

Historii Literatury Węgierskiej rozpocznie się ogólną charakterystyką okresu i jego skomplikowanych zjawisk, ze szczególnym uwzględnieniem prądów o charakterze krytycznym. Dalej znajdzie się charakterystyka podłoża ideowego tego okresu i zjawisk jemu pokrewnych jak również nakreślone zostaną sylwetki kilku interesujących z tego punktu widzenia pisarzy. W następnej kolejności podana będzie charakterystyka największych twórców, z nadzieją, że w nich koncentruje się wiele dążeń formalnych i ideowych. Następną czynnością jest analiza literatury tego okresu z punktu widzenia rozwoju poszczególnych gatunków literackich. W końcu specjalna uwaga poświęcona jest historii przekładów na Węgrzech, jak również historii literatury w języku węgierskim poza granicami kraju.

Tom VI na 150 stronach traktuje o historii literatury po roku 1945, co w żadnym wypadku nie zwalnia od dalszych szczegółowych studiów nad tym okresem w literaturze węgierskiej. W planach Instytutu Literatury Węgierskiej na najbliższą przyszłość figuruje wydanie pracy poświęconej wyłącznie historii literatury po wyzwoleniu (prace wstępne są już w toku), wydanie cyklu studiów poświęconych zagadnieniom teoretycznym literatury tego okresu, w końcu opublikowanie cyklu składającego się z około 50 pozycji, prezentujących dorobek wszystkich czołowych twórców współczesnej literatury węgierskiej (10-15 arkuszy na każdego pisarza). Aby zrealizować te zamierzenia, musimy znaleźć odpowiedź na kilka problemów natury teoretycznej w zakresie realizmu socjalistycznego, poszczególnych kierunków formalnych, funkcji literatury, współzależności epok historycznych i okresów literackich. Dyskusja nad tymi problemami trwa.

Alina Brodzka

"Teoria powieści" G.Lukácsa

(21.X.1965 r.)

Referat ten, stanowiący fragment szerszego studium o twórczości Lukácsa, koncentrował się w zasadzie na problematyce filozoficznej i literackiej prac zawartych w zbiorze "Die Seele

und die Formen" (wyd.osob. 1911, Berlin) oraz „Theorie des Romans" (prwdr. 1916, wyd.osob. 1920, Berlin).

Referentka przedstawiła w zarysie sytuację wyjściową młodego Lukácsa: jego reakcję na kryzys mieszczańskiego liberalizmu i ugruntowaną w nim teorię osobowości; jego stosunek do pozytywistycznej teorii społeczeństwa i kultury; jego pogląd na pozytywistyczną koncepcję przedmiotu i zadań filozofii oraz sztuki. Następnie, próbowała określić w głównych zarysach ówczesny stosunek Lukácsa do tradycji klasycznej filozofii niemieckiej (Kant, Fichte, Hegel) oraz miejsce jego młodzieńczej twórczości na tle przełomu antypozytywistycznego (G. Simmel, W.Dilthey, H.Bergson, M.Weber). Charakteryzując na wspomnianym wyżej tle problematykę „Die Seele und die Formen", zwłaszcza zaś „Metaphysik der Tragödie (1908), próbowała wyjaśnić dominujące w owym okresie zainteresowanie Lukácsa dla postawy tragizmu i jej ekspresji filozoficznych oraz literackich. Jednocześnie starała się wskazać, jakie zagadnienia podjęte w tych latach pozostaną trwałym czynnikiem twórczości Lukácsa.

Podejmując charakterystykę „Theorie des Romans" referentka próbowała ukazać istotną ewolucję zainteresowań i metod autora, który w swych poszukiwaniach światopoglądowych i estetycznych podejmuje w tej pracy inspiracje heglowskie. Wprowadza mianowicie - na trwałe - do swych studiów kategorie myśli dialektycznej, zmierza ku uhistorycznieniu pojęć estetycznych, w konsekwencji zaś ożywia i uwydatnia perspektywę historyczną obecną okazjonalnie już w dotychczasowych jego analizach postaw duchowych oraz ich ekspresji literackich.

W omówieniu „Teorii powieści", przypominając związki autora z tradycjami estetyki niemieckiej (Goethe, Schiller, F.Schlegel, Novalis i in.), referentka scharakteryzowała szczegółowo skonstruowany przez Lukácsa model gatunku powieściowego. Przedstawiła jego stosunek do antycznych form epickich, następnie zaś określiła krytycznie Lukacsowską typologię powieści. Dalej, przedstawiła zawartą w „Teorii powieści" analizę roli czasu: w epopei antycznej i powieści nowożytnej. W charakterystyce tej referentka ze szczególną uwagą starała się przedstawić Lukacsowską koncepcję epiki i ujawnić rolę, jaką w ca-

tej dalszej twórczości autora spełniać będzie porównanie (i przeciwstawienie) modelu powieści nowożytnej z modelem antycznej epoki. Przypomniała, iż w „Teorii powieści” podobnie jak w studiach późniejszych (m.in. „Goethe und seine Zeit”, „Powieść jako mieszczańska epopea”), obraz epickiego świata spełniać miał przede wszystkim rolę rewelatorską i kontrastową w stosunku do sytuacji jednostki i charakteru więzi społecznych w świecie nowożytnym.

Zamykając szczegółową analizę Lukacswskiego modelu powieści, typologii form powieściowych oraz bohaterów - „jednostek problematycznych”, referentka stwierdziła, iż w „Theorie des Romans” pasjonuje autora przede wszystkim dążenie do wykrycia szans autentyzmu etycznego w świecie rzeczywistym i społecznym. Podejmuje on tu próbę analizy wielowartościowych powiązań między strukturą świadomości i sytuacją historyczną człowieka współczesnego, a najwierniejszą ekspresją stanu „świadomości krytycznej” odnajduje właśnie w gatunku powieści. Dlatego też w niej przede wszystkim śledzi konsekwencje rozpadu całościowej wizji świata, wyniki wyobcowywania się struktur pośredniczących w stosunkach międzyludzkich. W niej odnajduje diagnozę tej sytuacji a także trwałą tęsknotę za utraconą - i legendarną - bezpośredniością więzi osobowych w skali społecznej. W nostalgii tej widzi wyraz dążenia do wartości sprofanowanych w życiu współczesnym. Rozważania nad „istotą” gatunku powieści stają się więc w tym czasie dla Lukácsa najdogodniejszą okazją do refleksji nad aktualnymi problemami historii, nad strukturą światopoglądów współczesnych.

Zdaniem referentki, mimo krytyki, jakiej próbowała poddać niektóre tezy „Teorii powieści”, książka ta posiada duże znaczenie w losach współczesnej myśli teoretycznej. W twórczości Lukácsa zaś spełnia ona ważną rolę w precyzacji jego poszukiwań światopoglądowych i założeń metodologicznych, które - już z punktu widzenia marksisty - sformułuje w „Historii i świadomości klasy” (studia z lat 1919-1921, publ.osob. 1923).